SOME MORPHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE TEXT ALBINA (MS. BAR 1357). THE VERB

Gabriela-Florentina Bîrsan

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: *This article is centred around a number of characteristic features of the verb that we came across in a 17-century Romanian text under the title "Albina". We are going to analyze some specific characteristics typical of the Moldavian dialect, as well as those typical of the dialect of Muntenia present in the text, taking into consideration the fact that it is a copy after an earlier Moldavian manuscript elaborated by a person originating from Muntenia (Nicola the Grammarian – Nicola grămăticul), whereas its translation was conducted by Mitrofan, Moldavian by origin. We will specially concentrate upon archaic forms that differ from those of the contemporary literary language, as well as upon some forms corresponding to the norms of modern Romanian*.

Keywords: verb, specific features, old Romanian language, the 17th century

În această lucrare ne propunem să analizam o serie de trăsături ale verbului întâlnite în textul *Albina* (Ms. BAR 1357). Vom urmări atât moldovenismele, cât și muntenismele pe care le-am găsit în acest text, având în vedere că este o copie din 1689 făcută de către un muntean (Nicola grămăticul) după un manuscris anterior moldovenesc, traducerea aparținându-i episcopului Mitrofan, diortositorul *Bibliei* de la București din 1688.

1. Conjugarea

Verbul *a cura* „a curge" este de conjugarea I și reflectă trecerea verbelor de conjugarea a III-a latină în *–ere* la conjugarea I (*a cure* < lat. *cŭrrĕre*). Această tendință continuă și în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.[1] Este cuvânt învechit și prezintă la persoana a III-a, singular, forma *cură*, rezultat al evoluției fonetice normale prin velarizarea lui *–e* după *–rr-*: *ar cură* (65^{r}), *va cúră* (197^{v}), *apa cură* (238^{r}). *A cura*, forma de conjugarea I,

[1] Cf. Frâncu, GLRV, p. 296.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

era frecventă în textele sudice și bănățean-hunedorene.[2] Verbul *a curăța* apare la imperativ cu formă de conjugarea I: *curățază* (105ᵛ), față de limba actuală, când norma impune forma de conjugarea a IV-a *a curăți*. Consemnăm verbul de conjugarea I *a șchiopa*, nu *a șchiopi*, de conjugarea a IV-a (< lat. **excloppare*): *șchiopară* (16ʳ). Verbul *a găta*, de conjugarea I: *ca să gătează* (121ᵛ), *gătează-ț sufletul* (231ᵛ), alternează cu verbul *a găti*, de conjugarea a IV-a: *Cei ce să tem de Domnul gătesc sufletele lor* (231ᵛ), *Gătescu-se necuraților rane*. (238ᵛ), *Gătescu-să unii* (266ʳ), *ce să gătesc cu multă nevoință* (268ʳ). *A îngrija* are formă de conjugarea I: *te îngrijază* (202ᵛ), dar *a griji* (neprefixat) apare cu forma de conjugarea a IV-a: *nu te griji* (202ᵛ). Consemnăm verbul *a jumătăța*, de conjugarea I, variantă a formei de conjugarea a IV-*a jumătăți*: *Barbații încruntaț și viclêni nu-ș vor jumătăța zilele sale*. (164ᵛ). Verbele *a (se) împlea, a rămânea (lat. remanere), a (se) ținea* (< lat. *tĕnĕre*) sunt, în varianta veche, la conjugarea a doua: *să va împlea* (58ʳ), *a să împlea* (140ʳ), *să vor umplea* (236ᵛ), *va împlea* (310ᵛ), *ar rămânea* (260ᵛ), *a ținea* (25ʳ, 26ᵛ), *ar ținea* (156ᵛ), *a să ținea* (189ᵛ), *nu pot ținea* (17ʳ), *vei rămînea* (59ʳ), *vom rămânea* (60ʳ).

Verbul *a adaoge* are formă de conjugarea a III-a și în română (nu trecuse încă la conjugarea I: *a adăuga*), ca și în latină (în *–ere*: lat.**adaugere*): *nu voiu adaoge* (15ᵛ), *a adaoge* (39ᵛ), *s-au adaos* (218ʳ). Am întâlnit verbul de conjugarea a III-a *a învie* (< lat. *vivĕre* + prefixul *în-*), varianta învechită a lui *a învia*: *Dumnezeu l-au învis din morți* (13ʳ), această formă fiind cea mai apropiată de etimon.

Verbul *a ajuta* din norma literară de azi se prezintă ca verb de conjugarea IV-a: *a ajutori*, derivat de la *ajutor*: *să ajutorească* (249ʳ), *a ajutori* (276ᵛ).

2. Diateza

Sunt folosite la diateza activă verbele *a cutremura*: *Ceia ce greșesc mult.... li să cade a să teme și a cutremura* (165ᵛ), *a îmbogăți*: *Nu voiu să îmbogățești* (265ᵛ) (în limba de azi este la diateza reflexivă), *a nevoi* (care apare și la diateza reflexivă: *a se nevoi*): *Așa să cade preoților a nevoi pentru ceia ce sânt supt mâna lor, precum să nevoiesc părinții pentru coconii foarte tineri* (137ʳ), *nevoiaște* (248ᵛ), *nevoiaște a greși* (304ᵛ), *să nevoiești* (147ʳ), *a tăcea*: *cêlea ce să cad să le tăcem* (278ᵛ), *a schimba*: *Călugării ceia ce schimbă den călugărie* (181ʳ), *a sili*: *ceia ce silesc să arate soarele cu lumânarea* (280ʳ), *a sârgui*: *nu sârguim* (296ʳ), *a tângui*: *veț tângui* (310ʳ). Verbul *a mândri* apare în *Albina* la diateza activă, ca verb tranzitiv: *Dosada iaste un lucru ce cuprinde puținel și apoi mândrește foarte.* (215ᵛ). Verbul

[2] Ibidem, p. 85.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

copulativ *a părea,* determinat de complement indirect, este la diateza activă: *ce li pare de nădejde* (155^{v}). Am înregistrat verbe active (la diateza activă) cu pronume reflexive (*se, s-),* mai ales verbe cu valoare dinamică și eventive: *să se caute* (are sensul verbului la diateza activă din limba actuală „a se uita fix și insistent"): *tot cela ce să va căuta spre muiare, ce iaste a dori pre ea* (32^{v}); *așa ne vom auzi de Dumnezeu* (261^{r}), *să se părăsească* (277^{v}), *ne postim* (84^{v}), ca în etimon (*posti* < sl. *postiti sę*), *postindu-mă* (216^{v}), *să nu te posteşti* (80^{v}), *vă postiți* (79^{r}), *a să pripirea pre sine* (277^{v}), *să păşunesc* (196^{v}), *a-și semăna*: *că-ș samănă bogații și nesățioșii cu ceia* (266^{r}), *Samănă-ș vădirea să fie sfârșitul îndreptarea păcătosului* (287^{r}), *a se sălășlui*: *să vor sălășlui* (237^{r}), *el să șade pe pământ* (261^{r}), *nici să te zâmbeşti a râderea* (281^{v}), *ne vom vedea de Dumnezeu* (262^{r}), *te zăbovi* (169^{v}). Unele sunt calcuri după originalul din care s-a tradus, în textele religioase din secolul al XVI-lea fiind folosite de regulă cu pronumele reflexive.

Reflexivul cu valoare de pasiv poate reproduce modelul grecesc cu aoristul pasiv: *iată mâniia urgiei mêle să va vărsa spre locul acesta* (17^{r}).

3. Moduri şi timpuri

3.1. Indicativ prezent

Formele de indicativ prezent, persoana a III-a, plural a verbelor de conjugarea I *a (se) împrumuta, a se întâmpla, a se însemna, a strâmba*, spre deosebire de limba literară modernă, primesc în flexiune sufixul verbal *–ez* (latinesc): *deşertează* (307^{r}), *să deşertează* (221^{v}), *gătează* (97^{r}, 291^{r}), *să împumutează* (161^{r}); *întunecază* (211^{r}), *să însemnează* (294^{v}), *să întâmplează* (33^{v}, 64^{v}), *să întâmplează* (20^{v}, 189^{v}), *strâmbează* (298^{r}), *îndemnezi*: (277^{r}), *să însănătoșază*: (273^{r}), *să întâmplează* (131^{r}), *spământează* (22^{r}). Verbul de conjugarea I *a mânca* are forma de indicativ prezent, persoana a II-a plural *mâncaț* (cu *ț* dur final) (196^{r}). Verbul de conjugarea I *a mușca* are forma de indicativ prezent, persoana a II-a plural *muşcaț* (cu *ț* dur final) (196^{r}). Forma cu *ț* dur final alternează cu forma cu *-ți*, cu *i* ultrascurt șoptit, „fapt care creează dubii în privința transcrierii acestui grup sonor cu litere latine."[3]. Și verbul *a via* (< lat. *vivere*) are *ț* final la persoana a II-a, plural: *viaț* (184^{r}). E posbil ca *ț* dur final să apară în traducerea care îi aparține lui Mitrofan, moldovean de origine, iar formele cu *-ți* să se datoreze copistului, care era muntean. Verbul *a se supția* are forma de indicativ prezent *se supție* (20^{r}) la persoana a III-a singular.

[3] V. Arvinte, ST. L., Pars II, Exodus, 3.4, p. 11.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

Verbul de conjugarea a II-a *a priveghea* are forma *privêghe* pentru persoana a III-a, plural: *celora ce privêghe* (21^{v}).

Forma de indicativ prezent, persoana a III-a, singular, a verbului de conjugarea a IV-a *a descoperi* este *descopere*: *urgiia omului descopere mintea* (278^{r}). Formele de indicativ prezent, persoana a III-a, singular ale verbelor de conjugarea a IV-a prezintă sufixul verbal *–esc* (< lat. *–ēsco*): *a greși*: *greșaște* (70^{v}), *să închipuiaște* (223^{r}), *a milui*: *miluiaște* (70^{v}). Verbul *a păți* la persoana a II-a, singular are forma *pați* (108^{v}). Verbul de conjugarea a IV-a *a zeciui*, la indicativ prezent apare cu *–i* final mut și *ț* final: *zeciuiț* (138^{v}). Forma de indicativ prezent, persoana a III-a, singular a verbului *a orândui* este *orânduiaște* (282^{v}).

Verbul *a fi*, la indicativ prezent, persoana a III-a plural are forma accentuată, etimologică *sânt* : *lêgea le zice că sânt bogați* (136^{r}), *ceia ce sânt supt mâna lor* (137^{r}) (*sânt* < **sintunt* < *sint*). Verbul *a fi* la indicativ prezent, persoana a III-a, singular, este consemnat cu forma accentuată analogică (regăsită în graiurile din Moldova) *iaste* (3^{v}, 4^{v}, 7^{r}, 9^{v}, 49^{r}). Verbul *a fi* apare la indicativ prezent, persoana a III-a, singular cu forma scurtă *–i*: *deci-i cartea precum ai zice într-alt chip* (3^{v}), *carele-i al tuturor* (229^{v}) și cu forma veche accentuată, analogică, cu *ia*, variantă pentru *este*, *iaste* (2^{r}, 83^{v}, 153^{r}, 240^{v}, 280^{v}), iar la persoana a III-a plural cu forma scurtă, neaccentuată *–s*, transmisă din latină prin acțiunea legilor fonetice (*s(u)* < lat. *sunt*): *carele-s* (6^{r}), și cu forma etimologică *sânt* (12^{r}), care face parte din paradigma de indicativ prezent.

Forma de indicativ prezent, persoana a III-a, singular a verbului *a ieși* este *iase* (123^{v}, 277^{v}, 314^{r}).

Unele forme verbale ale verbelor de conjugarea a IV-a au în flexiune sufixul *–ez* la indicativ prezent: verbul *a (se) împărtăși* apare la persoana a III-a singular cu forma *să împărtășază* (215^{r}), verbul *a îngriji* are, la persoana a III-a, singular, forma *să îngrijezi* (311^{v}), verbul *a înrăuțăți* are forma *înrăutățează* (212^{r}), verbul *a păți* (< lat. *patire*) apare la indicativ prezent, persoana a III-a singular cu forma tare: *De pate neștine rău întru voi, să se roage* (269^{v}).

La conjugarea a IV-a, verbele străine în *–ri* și verbul de origine latină *urăsc* (< lat. *horresco*) prefac pe *e* în *ă* la indicativ prezent, și pe *i* în *î* (*omorî* < v.sl. *umoriti*). Acestei schimbări nu i se supun cuvintele de origine latină; astfel, pentru verbul *a acoperi* la indicativ prezent, persoana a III-a, singular, întâlnim forma *acopere* (< lat. *acco(o)perire*).

Verbele cu *t, d, n* se prezintă cu forme iotacizate, acest fapt fiind caracteristic limbii române vechi în toate regiunile. Astfel, verbul *a putea* are, la indicativ prezent, persoana I,

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

singular, forma iotacizată *pociu* (65[r], 268[v]) (< lat. **potiŭ* < *poteo*). Verbul *a pune*, de conjugarea a III-a are, la indicativ prezent, persoana I, singular, forma iotacizată *puiu (eu)* (237[v], 300[r]). Verbul *a răspunde*, de conjugarea a III-a prezintă, la indicativ prezent, persoana I, singular, forma iotacizată: *eu... răspunz* (200[v]).

Verbul de conjugarea a III-a *a ucide* este utilizat cu forma gamatizată (cu *–d-, -g-*): *ucig* (19[v], 36[r]).

Formele de indicativ prezent ale verbului predicativ *a voi* sunt: pentru persoana a II-a, singular: *vei* (127[v], 258[v]), *nu vei să rabzi* (234[r]), *vei* (224[v]); pentru persoana a III-a singular: *va*: *nu-i va să fie bun* (303[v]), *Nu va Dumnezeu moarte* (41[v]).

Verbele de origine latină, de conjugarea a IV-a, *a acoperi, a suferi* au la indicativ prezent, persoana a III-a, singular formele: *acopere* (28[r], 202[v]), *sufere* (247[v]), cu vocala *–e*; fiind cuvânt de origine latină, *a acoperi* (< lat. *acco(o)perire*) nu se supune prefacerii lui *e* în *ă*, așa cum se întîmplă cu celelalte verbe străine în *–ri*, unde *e* se preface în *ă*. La persoana a III-a, plural are forma *acoper*: *Feciorii ...acoper neamul cel rău a părinților săi*. (150[v]). Verbul *a ieși* la indicativ prezent, persoana a III-a, singular are forma *iase* (1[v], 2[r]). Verbul de conjugarea a IV-a *a păți* (< lat. *patire*) este atestat doar cu forme tari: *pat: grija celora ce pat nevoie* (193[v]), *pate*: *când pate omul nevoie* (121[v]).

Verbele de conjugarea a IV-a prezintă sufixul flexionar verbal *–esc* la indicativ prezent: *ajutorește* (265[r]), *să ajutorească* (249[r]), *biruiaște* (20[r], 23[r], 247[r]), *dăruiaște* (26[v], 246[v]), *despărțește* (264[r]), *dovêdește* (92[r]), *grăiaște* (16[v]), *greșaște* (31[v]), *grijaște* (16[v]), *să grijaște* (32[r]), *să împovăraște* (308[v]), *să închipuiaște* (287[v]), *nevoiaște* (248[v]), *să nevoiești* (147[r]), *pohtêște* (41[v]), *sfătuiaște* (267[r]), *tencuiaște* (96[v]), *uraște* (55[r]), *voiaște* (17[v]). Verbul de conjugarea a IV-a *a slobozi* nu are sufixul flexionar *–esc*; astfel, la persoana a III-a, singular, la indicativ prezent, forma este *sloboade*: *somnul căzând după vrême tot sloboade* (106[r]), *Bărbatul răzvrătitor sloboade rêle* (226[v]), *omul îț sloboade inima sa* (224[v]), *că nu ce e o dată în an ne sloboade pre noi de păcate* (245[v]).

Verbul *a trebui*, la indicativ prezent, are formele *trebuiaște* (27[r], 70[v], 71[v], 128[r], 153[r], 241[r]) și *trebuiesc* (77[r], 153[v]), care alternează cu forma impersonală *trebuie*: *trebuie să fiu bun* (224[v]), *trebuie să le întinză toate* (247[v]), *Nu trebuie să șchiopătêze bunătatea* (248[r]). Autorii GALR arată că *Trebuie să* este un verb monovalent, a cărui unică poziție „este realizată prin propoziție conjuncțională sau prin forme verbale nepersonale.” „[...] în enunțare nevoia de „subiectivizare” (implicarea locutorului ca subiect al enunțării) este puternică, determinând

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

adesea reorganizări sintactice și, implicit, la „personalizarea" verbului".[4] Această construcție nu este recunoscută de norma literară actuală, dar este frecventă în uz.

La indicativ prezent, verbul predicativ *a voi* are, conform normelor literare ale epocii: forma *voiu* pentru persoana I, singular, formă generală în textele literare: *eu vă voiu odihni pre voi* (38^{v}), *mă voiu întoarce* (40^{v}), *Nu voiu să îmbogățești* (265^{v}), *O, mare împărate, voiu să aib o picătură de noroc* (276^{r}); forma *vei* (111^{r}, 194^{r}) pentru persoana a II-a, singular: *vei să fii* (85^{r}), *vei* (149^{v}), *vei să știi* (263^{v}), *nu vei* (96^{r}), *nu vei tu a-l știrea* (18^{v}), *vei să te arăț* (141^{r}), *vei să poț* (310^{v}); forma *va* pentru persoana a III-a, singular, *va*: *cela ce va viață* (123^{v}), *nu va cătră toț* (212^{v}), *celui ce însuș nu va* (299^{v}).

3.2. Indicativ viitor

La indicativ viitor auxiliarul *a voi* are forma *voiu* pentru persoana I, singular: *voiu*: *te voiu trimite,* (154^{v}), *eu voiu adaoge* (155^{r}), *da-l voiu* (200^{v}), *voiu spoi* (96^{v}); *vei* pentru persoana a II-a, singular: *vei afla* (254^{v}), *vei cêre* (270^{v}); *veri* pentru persoana a II-a, singular, formă mai apropiată de etimon (< lat. *velis*), singura folosită în toate variantele literare: *veri afla* (199^{r}, 216^{r}, 242^{v}), *veri îndirepta* (208^{r}, 298^{r}), *veri lepăda* (215^{v}), *nu te veri mîniia* (195^{v}), *te veri osândi* (208^{r}, 298^{r}), *veri scârbi* (242^{v}), *va* pentru persoana a III-a, plural: *ca să ascultaț cum va pre el* (34^{r}), *ceia ce-ș va lăsa* (177^{v}), *tinerilor... până nu să va spurca* (32^{r}). Menționăm forma *vor* a auxiliarului pentru persoana a III-a, plural: *vor peri* (74^{v}).

Construcțiile cu prezentul lui *a vrea* + conjunctivul verbului de conjugat au valoare de viitor: *va să cază* (139^{r}, 255^{r}), *va să se arate* (249^{r}), *va să fie* (6^{v}, 45^{r}), *vor să (ți) se întâmple* (285^{r}), *va să o rumpă* (243^{r}).

Un tip de viitor diferit în textul studiat este actualizat următoarele construcții perifrastice, care sunt structuri cu valoare de viitor: *nu va avea a ne ajunge* (43^{r}), *Va avea Fiiul Omenesc a veni* (45^{v}), *nu voiu avea a te lăsa* (65^{r}) are o pronunțată valoare modală, exprimînd probabilitatea sau posibilitatea. Verbul cu formă de viitor *va avea* este un semiauxiliar de modalitate.

O altă formă de viitor „este cea alcătuită dintr-un afix mobil omonim cu paradigma de prezent a verbului *a avea* și o secvență omonimă cu subjonctivul prezent." (GALR, I, *Cuvântul*, p. 440). Este așa numitul „viitor popular": *avem să arătăm* (246^{v}).

Forma de conjunctiv *ca să auză* (236^{v}) are valoare de viitor. Construcția perifrastică formată din viitorul verbului *a fi* + verbul la gerunziu, calc după greacă, are valoare de viitor:

[4] GALR, I, Cuvântul, p. 351.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

voiu fi nădăjduind spre el (21ᵛ) „voi nădăjdui”. Se exprimă ideea de durată a acțiunii. Viitorul II al verbului *a auzi*, construit cu gerunziul: *a fi auzind* (222ᵛ) are valoare de prezumtiv prezent.

Construcția intensivă *cu bucurie se vor bucura* este specific traducerilor biblice, înregistrându-se în citatul din Psalmul 131:9: *Preoții tăi să vor îmbrăca întru direptate și preacuvioșii tăi cu bucurie să vor bucura.* (133ʳ).

3.3. Indicativ perfect compus

Verbul *a rupe* apare la perfect compus cu participiul cu *–u* final: *au ruptu-o* (225ᵛ). Verbul auxiliar care intră în alcătuirea perfectului compus prezintă, la persoana a III-a singular, forma *au* (*au* se explică etimologic: persoana a III-a, singular este influențat de persoana a III-a plural (*au* < **habunt*) sau din *habuit*): *Grigore Nazian au scris cuvânt* (3ʳ), *Un dascăl...au asămănat* (27ᵛ), *Cel ce... au murit și rană au luat* (201ʳ), *firea au dat* (298ᵛ).

Construcția perifrastică de perfect compus înregistrată este formată din perfectul compus al verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat este înregistrat în cazul verbului *a întreba*: *au fost întrebând* (287ᵛ) „ați întrebat”, *aț fost pohtind* (153ᵛ) „ați pohtit”.

3.4. Indicativ perfect simplu

La perfect simplu, persoana a III-a, singular, verbul *a da* apare cu forma tare, specifică graiurilor nordice), *deade*: *Răşchiră şi deade săracilor.* (57ʳ), *iară suflet numai unul ne deade* (104ʳ), *deade pe Sarra muiare* (172ʳ). Verbul *a junghia* se găsește în text cu forma *junghé*, la indicativ perfect simplu, persoana a III-a, singular: *și-l junghé sluga* (166ᵛ). Forma de perfect simplu a verbului *a lua*, la persoana a III-a, sigular este *luo* (64ʳ, 96ʳ). La indicativ perfect simplu, persoana a III-a, plural, verbul *a șchiopa* este folosit cu forma: *șchiopară* (16ʳ).

Cu forma veche apare și vebul *a încăpea* la perfect simplu: *încăpum*: *cât putem încăpum* (14ᵛ). Forma de perfect simplu a verbului *a vedea* este *văzuiu* (161ʳ), la persoana I singular.

Pentru verbele de conjugarea a III-a am întâlnit formele despre care discutăm în continuare. Pentru verbul *a duce* la perfect simplu, observăm forma etimologică tare, cu terminația în *-ș* la persoana I, singular, *duș*: *eu vă duș* (202ʳ). În *Albina* apar formele de perfect simplu *făcum* (forma de perfect simplu, persoana I, plural, a verbului *a face*), *făcuș*, inovație din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, caracteristică sud-estului Transilvaniei, graiurilor muntenești și celor bănățean-hunedorene:[5] *Bine făcum* (207ʳ), *„Robi netrêbnici sânt, că ce*

[5] Cf. C. Frâncu, GLRV, p. 107.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

fum datori a face, făcum." (212[v]), *Iată că te făcuș sănătos*. (272[r]). Pentru verbul *a înțelege* este folosit perfectul simplu efemer la persoana a III-a, singular, *înțelegu* (cu *u* accentuat): *Deaca fu Móisi mare, ieși cătră frații săi, fiii lui Izrail, și înțelegu durêrea lor* (174[r]). Verbului *a pune* este folosit cu forma de perfect simplu arhaică, tare, în *-ș*: *puș*: *Nu puș înaintea ochilor miei lucru de călcare de lêge și pre ceia ce făcea călcare de lêge îi urâiu*. (174[v]). Forma de perfect simplu, persoana I, singular a verbului *a zice* este *ziș*, perfect tare, moștenit din latină: *mă temuiu a vă spune voao înțelêgerea mea și ziș* (154[r]), *Eu ziș* (284[r]).

Perfectul simplu al vebului *a fi*, persoana I, singular se prezintă cu forma *fuiu*: *De aș vorbi... fuiu ca arama* (256[v]). Verbul *a fi* este întâlnit la indicativ perfect simplu, persoana I, plural cu forma veche, asigmatică (cerută de norma epocii) *fum*: *ce fum datori* (212[v]), *ca niște gunoaie fum* (212[v]), *fum privire* (212[v]). Forma pentru perfectul simplu, persoana a III-a, singular a verbului *a fi* este *fu* (125[r]). Formele pentru perfectul simplu, persoanele I și a II-a, plural ale verbului *a fi* sunt *fusem* (173[v]), *fuseț* (126[r]), cu *-ț* final și *–i* final mut. Forma mai nouă, de azi, este analogică.

Verbul de conjugarea a IV-a, *a izbăvi*, prezintă, la persoana I, singular, forma cu tema de perfect urmată de flectivul *–iiu*: *izbăviiu* (197[r]).

Formele de perfect simplu, persoana a III-a, plural, ale verbelor *a încheia, a se nevoi, a strânge, a zice* nu sunt diferite de cele din limba actuală din punctul de vedere al radicalului și al sufixului flexionar (*-ră*): *ziseră*: *încheiară* (2[r]), *să nevoiră* (1[v]), *strânseră* (2[r]), *nu ziseră întru inima sa* (20[v]).

3.5. Indicativ imperfect

Imperfectul verbului *a vrea*, la persoana a II-a, singular, are forma *vreai* (152[v]).

Imperfectul verbului *a da*, la persoana a III-a, singular, are forma fără reduplicare, etimologică, *dà* (197[r]) (*da* < lat. *dabat*), prezentă în toate variantele literare din epocă.

Verbele de conjugarea a IV-a, au la indicativ imperfect, persoana a III-a singular terminația *–iiá /–îia*: *cetiia* (96[r], 271[v]), *clevetiia* (197[r]), *fericiia* (98[r], 131[r]), *fugiia* (248[r]), *ieșiia* (201[r]), *ocărâia* (264[v], 286[v]).

Imperfectul verbelor la persoana a III-a plural are formele vechi, etimologice, normă în toate textele, fără *–u* final: *făcea*: *făcea rău feciorii* (148r), *toț ceia ce făcea* (16[r]), *era*: *fêtele... era frumoase* (252[v]) *le era ochii lor* (285[r]), *oamenii ...era* (176[v]), *făcea: ceia ce făcea* (174[v]), *(se) mira: ei să mira* (291[r]), *plăcea*: *cêlea ce le plăcea* (259[r]), spre deosebire de varianta literară actuală, unde întâlnim terminația *–au*.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

O construcție perifrastică de imperfect este cea cu imperfectul verbului *a fi* urmată de imperfectul verbului de conjugat: *era Iosafat de umbla* (125^{v}) „umbla”.

73.6. Imperativ

Adresarea directă sau retorică se realizează și prin verbe la imperativ.

Forma de imperativ, plural, a verbului *a da* este *dați*: *nici dați loc* (210^{v}). Formele de imperativ pentru verbul defectiv *a păsa* sînt *pasă* (191^{r}, 218^{r}), *păsați* (15^{v}), Verbul *a sta* are, la imperativ, singular, forma cu *–i* analogic (care nu există în limba literară modernă), prezentă numai în textele traduse, influențată, poate, de forma de imperativ din textul slavon (*stoj*): *stăi* (152^{r}) (formă analogică). Pentru verbul *a striga* forma de imperativ este *strigați*, iar pentru *a vântura* este *vânturați* (15^{v}).

Forma veche de imperativ a verbului *a avea* pentru singular, regăsită și în *Albina* este *aibi* (253^{v}).

Am întâlnit și forma particulară de imperativ *ado*: *ado-ți aminte* (41^{r}, 141^{r}, 149^{r}, 252^{v}, 275^{r}), inovație a graiurilor muntenești (cf. Gheție), *îi ado* (57^{v}), creată sub influența imperativului *vino* sau a vocativului feminin în *–o* (copistul fiind din Muntenia, unde vocativul în *–o* are o mare frecvență) care erau mai răspîndite ca astăzi. Forma etimologică este *adu* (< lat. *ad duc*). *Ajungerară* (149^{r}) este forma de imperativ a verbului *a ajunge*.

Forma de imperativ pentru pentru singular a verbului *a descoperi* este: *descopere* (246^{v}). Verbul *a se duce* are forma *te du* (301^{v}) la imperativ. Pentru imperativ, verbul de conjugarea a IV-a *a griji* apare cu forma: *grijaște* (299^{r}) la singular. Forma de imperativ pentru *a se leni*: *nu te leni* (246^{v}). La imperativ verbul *a slobozi* prezintă forma *slobozi*: *slobozi-mă* (106^{v}), *slobozi* (107^{r}): *„Slobózi-mă acum, slóbozi pre robul Tău, Stăpâne.”* (106^{v}, 107^{r}), *slobozi* (157^{r}). Verbul *a sluji* apare la imperativ cu forma *slujaște* (12^{r}). Forma de imperativ pentru *a viețui*, la plural, este *viețuiaște* (283^{v}).

Forma negativă de imperativ pentru plural este *nu fii* (23^{r}, 156^{v}, 123^{r}, 210^{v}), analogică cu forma de imperativ pozitiv *fii*, care se explică prin extensia formei de la imperativul pozitiv la cel negativ, care afectează doar verbul *a fi* (era în fază incipientă).

Formele de imperativ negativ, prohibitiv, pentru persoana a II-a, plural sînt terminate în *–areți, -ereți, -ireți* (fiind format cu ajutorul infinitivului lung, nu ca în limba actuală, cu infinitivul scurt), fiind frecvente pînă spre 1780[6]: nu vă adaogereți (188^{v}), *nu vă asămănareț* (201^{v}), *cercareț* (242^{v}), *nu dorireți* (188^{v}), *nu fireț* (25^{v}, 65^{r}, 153^{r}, 203^{r}), *nu grăireț* (269^{v}), *nu*

[6] Cf. I. Gheție (coord.), Istoria limbii române literare, p. 342.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

vă grijireț (77[r]), *nu vă îmbătareț* (85[r]) (făr *i* final, cu *ț* dur), *nu întărâtareț* (147[r], 235[v]), *nu vă jurareț* (200[r]), *nu lăsareț* (31[r]), *nu lepădareț* (232[r]), *nu vă nădăjduireți* (188[v]), *nu nădăjduireț* (22[v], 290[v]), *nu robireț* (235[v]), *nu spurcareț* (200[r]), *nu vă supărareți* (143[r]), *nu vărsareți* (143[r]), întâlnindu-se mai frecvent în zonele nordice. Aceste forme sunt menținute în ziua de azi în Transilvania și în Banat.

3.7. Conjunctiv prezent

Conjunctivul prezent al verbului *a îndesa*, pentru persoana a II-a, singular, prezintă forma cu *-i* final mut și *-ș* sau *ț* final: *să faceț* (138[v]), *să te îndeș* (253[v]), dar și cu *–i* final: *să păziți* (138[v]). Conjunctivul prezent al verbului *a (se) îngreuia*, la persoana a III-a, singular, are forma *să se îngreuiaze* (272[v]). Conjunctivul verbului *a lua* pentru persoana a II-a, singular are forma: *să iai* (267[v]) (*iei, iai< leves*[7]). Conjunctivul prezent al verbului *a lua*, la persoana a III-a, singular, se prezintă cu forma analogică, dialectală, de tip nordic, existentă în graiurile moldovenești pe la începutul secolului al XVII-lea: *să e*: *să nu-m e plata* (161[v]) alături de forma etimologică, veche, *să ia*: *aprindere să ia* (204[r]), *nu vrea să ia aminte* (236[v]), *să ia pre iubita lui* (252[v]), *să ia crucea lui* (253[v]), *să ia sfat* (262[r]).

Verbul *a avea* apare la conjuctiv vechi cu formele vechi, etimologice: *să aib* (276[r]), *să n-aib* (256[v]) (pentru persoana I, singular), *să aibi* (70[r]), *să n-aibi* (187[v]) (la persoana a II-a, singular). Pentru conjunctivul verbului *a avea*, persoana a III-a, singular se utilizează forma analogică cu *–e*: *să aibe* (rară, în comparația cu forma să aibă, care era normă dialectală și literară): *să n-aibe* (12[r]). Verbul de conjugarea a II-a *a părea* (< *pareo, -ēre*) este utilizat la conjunctiv prezent cu varianta etimologică, iotacizată, *paie*: *să nu-ț paie* (77[r]), *să nu mă paie* (204[r]), care reprezintă varianta etimologică (sau influențată, probabil, de *să saie* pentru *să sară*). Verbul *a putea*, de conjugarea a II-a, are formă iotacizată la conjunctiv prezent, persoana I, singular: *să pociu* (311[v]). La conjunctiv prezent, verbele *a cădea a vedea* prezintă formele iotacizate *să cază* (273[v]), *să nu vază* (16[v], 28[r]) (< *videat, videant*). Persoana a III-a singular pentru verbul *a vedea* corespunde conjunctivului prezent din forma latină de conjugare; vocalele *–e* și *–i* de la conjugarea a II-a au dispărut.

Verbele de conjugarea a III-a: *a arde, a se ascunde, a cuprinde, a trimite* au la conjunctiv prezent, persoana a III-a, singular și plural formele iotacizate: *să arză* (256[v]), *să se ascunză* (35[r]), *să cuprinză* (313[r]), *să trimeață* (239[v]). Verbul de conjugarea a III-a *a ucide* este utilizat cu forma gamatizată (cu *–d-*, *-g-*): *să ucigă* (19[v]).

[7] Al. Philippide, ILR, p. 540.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

Conjunctivul verbului *a fi*: *să fiț* (25^{v}, 153^{r}), *să-m fiț* (19^{v}) cu *i* final mut. Verbul *a muri*, la conjunctiv prezent, persoana I, singular are forma *să moriu* (254^{v}). Verbul de conjugarea a IV-a *a (se) înrăutăți* are forma de conjunctiv prezent *să te înrăutățezi* (289^{r}). Conjunctivul verbului *a păți* (< lat. *patire*) este folosit cu formale tari: *să pat* (265^{r}), *să pată* (250^{r}), *să paţă* (294^{r}). Forma de conjunctiv prezent persoana I singular a verbului *a slobozi* este *să sloboz* (20^{v}), *să (te) sloboz* (198^{v}), cu spiranta sonoră *z* cu caracter dur, făr *i* ultrascurt. Conjunctivul verbului *a (se) trezvi*: *să ne trezvim* (285^{v}). Conjunctivul prezent pentru persoana a II-a, singular al verbului *a voi* apare cu sufixul flexionar *–esc*: *să voieşti* (64^{r}).

Conjunctivul verbului de conjugarea a II-a, cu radicalul în *d*, *a cădea* este întâlnit cu forma iotacizată *să caz* (250^{r}). Verbul *a pieri* are la conjunctiv prezent forme analogice iotacizate: *să piiaie* (persoana a III-a singular) (220r), *să pieiu* (persoana I, singular): *să piiaie locul decât pentru loc să pieiu eu* (220^{r}). La fel verbul *a rămâne*: *să rămâie* (280^{r}).Verbul *a pune* este folosit, la conjunctiv prezent, persoana I, singular, cu forma iotacizată *să puiu* (12^{v}) (< lat. *pono*, modificat pe cale analogică[8]). Conjunctivul verbelor de conjugarea a III-a și a IV-a cu radicalul terminat în *n* sau *r* are forme iotacizate: *a apune*: *să nu apuie* (161^{v}); *a cere*: *să ceaie* (260^{v}); *a rămâne*: *să nu rămâie* (59^{r}); *a ține*: *să ție* (264^{v}); *să ție minte* (262^{v}); *a auzi*: *să auză* (70^{v}), *a veni*: forma iotacizată *să vie* (28^{r}, 139^{r}).

Formele următoare de conjunctiv sunt folosite cu valoare de imperativ: *Fraţii în nevoi ca să fie de treabă* (50^{r}), *Jurământului ca să nu-ț înveț gura ta și .... ca să nu te înveți* (200^{r}), *soarele ca să nu apuie întru mâniia voastră*, (210^{v}), *Mâniiați-vă și să nu greșiți* (192^{v}), *nu-ț pară că...* (248^{r}), *Toată amărăciunea ...ca să se ia de la voi* (210^{v}).

3.8. Conjunctiv perfect

Este atestat și perfectul conjunctiv cu auxiliarul întreg, ce posedă flexiune după persoană și număr: *să fim ferit* (305^{v}), *ca să fiu murit* (289^{v}), *să fim plinit* (305^{v}), păstrat azi în zona Hunedoara, Banat.

3.9. Condițional-optativ prezent

Formele de condițional-optativ prezent pentru verbele de conjugarea a II-a nu sunt diferite de cele din limba actuală în privința auxiliarului: *de ar și ținea* (156^{v}), *ar zăcea* (155^{v}).

7.3.10. Infinitiv

Infinitivul scurt precedat de prepoziția *a* este atestat în următoarele contexte: *a plini*: *luminați a plini multe bunătăți* (120^{v}), *a mânca* (237^{v}*), a se vătăma* (199^{v}).

[8] Cf. V. Arvinte, ST.L.FAC., p. 77.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

În exemplele următoare întâlnim verbe la infinitiv scurt fără prepoziția *a*: *să știi purta bine* (118[r]), *nici să n-am mânca, nici să n-am și mânca am mai prisosi* (242[r]), *ni să cade ne mai bucura* (99[v]).

Infinitivul lung cu valoare verbală apare, conform normei literare din limba veche, fiind pe cale de a se substantiva: *a ascultarea* (246[v]), *a nu avêrea* (258[r]), *a cetirea* (246[v]), *a chitirea* (235[v]), *a covârșirea* (269[v]), *a cugetarea* (258[v]), *a darea* (73[r], 249[v]), *a facerea* (199[v], 284[v], 301[v]), *a firea* (216[r], 286[v]), *a gonirea* (207[r]), *a grijirea* (272[v]), *a nu să greșirea* (199[v]), *a să împrietenirea* (258[r]), *a înălțarea* (266[v]), *a nu înotarea* (136[r]), *a să întristarea* (260[r]), *a învățarea* (272[v]), *a lăudarea* (272[v]), *a luarea* (261[r]), *a nu luarea* (270[r]), *a păținea* (294[r]), *a petrecerea* (246[v]), *a plângerea* (258[v]), *a să pripirea* (277[v]), *a răsplătirea* (258[v]), *a să rușinarea* (292[r]), *a sădirea* (287[r]), *a (să) schimbarea* (258[r], 287[r]), *a să simțirea* (261[v]), *a slăvirea* (106[r]), *a starea* (272[v]), *a(-l) știrea* (18[v]), *a tăcêrea* (219[v]), *a urârea* (258[v]), *a vădirea* (287[r]), *a vrăjmășirea* (195[v]), *a vrerea* (258[v]).

3.11. Participiu

Forma de participiu trecut a verbului de conjugarea a III-a *a adaoge* este *adaos*: *s-au adaos* (218[r]). Forma de participiu a verbului *a ajunge* prezintă *ș* dur final, făr menținerea lui *i* final: *nu sânt ajunș în vârstă* (87[r]). Participiul trecut al verbului *a cerși* prezintă o formă neobișnuită pentru limba de azi, care este derivată din tema perfectului: *ai cerșut* (90[v]). Forma *cerșut* s-a format prin analogie cu participiul verbului *a cere*, *cerut*.[9] Participiul trecut al verbului de conjugarea a III-a *a învie* (< lat. *vivĕre* + prefixul *în-*), varianta învechită a lui *a învia*, este *învis*: *Dumnezeu l-au învis din morți* (13[r]), această formă este cea mai apropiată de etimon. Participiul verbului *a sta* din timpurile compuse este *stătut*, derivat din tema perfectului simplu, formă care apare în toate textele din epocă: *au stătut și mort* (255[r]), *să fie stătut* (278[r]). Această formă avea sensul de „a fi”, „a rămâne”, „a se menține”, „a ajunge să fie”.

3.12. Gerunziu

Formele de gerunziu ale următoarelor verbe au terminația în *–ând*: *cunoscându(-o)*, (282[v]), *fugând* (277[v], 313[v]). Gerunziul verbelelor *a pune*, *a spune*, *a ține*, *a veni* prezintă formele iotacizate: *puind* (22[r]), *spuind* (264[r]), *viind* (22[r], 59[r], 191[v], 293[r], 298[r], 301[v]), *țiindu(-o)* (278[r]).

[9] Cf. V. Arvinte, Normele limbii literare în Biblia de la București, p. LIII, 6.15.0.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

Verbul la gerunziu *îmbărbătându-te* din exemplul următor are valoare de prezent: ... *că sau îmbărbătându-te, sau vântul... te va lepăda* (37[r]).

Construcția intensivă *deșchizând să deșchizi*, în care verbul la mod personal (conjunctiv) este anticipat prin forma de gerunziu, este un ebraism (calcurile din ebraică nu sunt directe, ci sunt structuri specifice limbajului bisericesc); am înregistrat această construcție în citatul biblic din Moise 15:11: *deşchizând să deşchizi mânile tale fratelui tău*. (57[r]).

4. Expresii verbale

Am înregistrat următoarele expresii construite cu verbele *a avea* și *a face*, posibile calcuri frazeologice: *făcu vicleșug* (164[r]), *au făcut biruință* (184[r]), *făceau rugă* (197[r]), *să aibă uitare ... și abatere* (241[r]), *fă nevoință* (290[r]), *face rugă* (311[r]).

5. Concluzii

Textul conține foarte multe forme arhaice, conforme normelor literare ale celei de a doua jumătăți a secolului al XVII-lea (în special normei moldovenești, dar și trăsături aparținând normei sudice, muntenești), precum și forme care au fost selectate de norma limbii române moderne. Se constată înlocuirea infinitivului prin conjunctiv, după model grecesc; au loc inovații morfologice create prin înlocuiri analogice, ceea ce are ca rezultat forme noi ale verbului. Se păstrează însă și forme etimologice, mai vechi. Se întâlnesc verbe iotacizate, construcții intensive, construcții verbale perifrastice.

BIBLIOGRAFIE:

Arvinte, Vasile, *Normele limbii literare în Biblia de la București (1688),* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004.

Biblia de la Bucureşti (1688), în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis*, Iaşi, 1988, (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), *Studiu lingvistic asupra primei cărţi* ***(Facerea)*** *din* ***Biblia*** *de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389* de Vasile Arvinte, Pars II, *Exodus*, Iaşi, 1991, (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), *Studiu lingvistic asupra cărţii a doua* ***(Ieşirea)*** ***Biblia*** *de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu Ms. 45 şi cu Ms. 4389* de Vasile Arvinte, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)

Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiug, Iași, 2009.

GALR = *Gramatica limbii române*, vol. I – *Cuvântul*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Gheție, Ion (coordonator), Chivu, Gheorghe, Costinescu, Mariana, Frâncu, Constantin, Gheție, Ion, Roman Moraru, Alexandra și Teodorescu, Mirela, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780),* Editura Academiei Române, București, 1997.

Philippide, Alexandru, *Istoria limbii române*, Editura Polirom, Iași, 2011.

BDD-V2083 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:22:23 UTC)